

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРЕДМЕТ: СРПСКИ ЈЕЗИК

РАЗРЕД: ДЕВЕТИ

СЕДМИЧНИ БРОЈ ЧАСОВА: 4

ГОДИШЊИ БРОЈ ЧАСОВА: 136

ОПШТИ ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ ЈЕСУ:

- да ученици граде свијест о важности језика и књижевности;
- да овладају основним законитостима српског књижевног језика и да исте примјењују у различитим ситуацијама говорног и писаног изражавања;
- да се оспособе за самостално читање и да праве разлику између књижевних (умјетничких) и некњижевних дјела у складу са узрастом;
- да развијају свијест о естетским и културним вриједностима;
- да развијају комуникативне способности поштујући различитости у мишљењу;
- да развијају свијест о припадности властитој националној и културној традицији;
- да развијају самопоуздање, самоконтролу и овладавање личним емоцијама;
- да развијају свијест о важности родољубља, хуманости и истине;
- да овладају различитим видовима и облицима казивања у говорној и писаној форми;
- да се код ученика подстиче развој језичког стваралаштва.

ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ У СЕДМОМ РАЗРЕДУ ЈЕСУ:

- да ученици стекну знања о историјском развоју српског књижевног језика;
- да разумију појам српског књижевног језика;
- да утврђују знања о гласовним промјенама;
- утврђују и проширују знања о творби ријечи;
- утврђују и усвајају знања о падежима, функцијама и основним значењима падежа;
- утврђују знања о глаголском систему српског језика;
- усвајају правила акценатског система српског језика;
- досљедно примјењују правописну норму;
- препознају и именују функционалне стилове предвиђене програмом;
- разумију фразеологизме;
- примјењују знања из лексикологије;
- примјењују различите стратегије читања;
- примјењују књижевнотеоријске термине и појмове у анализи књижевних дјела;
- исказују свој доживљај књижевних дјела и аргуменују га;
- знају примјену и функције стилских фигура;
- разликују књижевно-научне врсте;
- описују свој доживљај књижевно-научних дјела и научно-популарних текстова;
- разликују основне дијелове текста и књиге.

Предметна подручја

- Језик
- Књижевност
- Језичка култура

Оквирни број часова

50
60
26

САДРЖАЈИ И ИСХОДИ ПРОГРАМА

Исходи учења	Садржаји програма/ појмови	Корелација са другим наставним предметима
Језик (50 часова)		
<p>Ученик:</p> <ul style="list-style-type: none"> – зна граматичке садржаје обрађиване у претходним разредима; – разумеје хришћанску основу првог словенског писма и књижевног језика; – разумеје улогу Св. Ћирила и Методија у ширењу писмености међу словенским народима; – зна основне етапе у развоју књижевног језика код Срба; – зна улогу Светог Саве у стварању првих књижевних дјела на српкословенском језику; – разумеје значај Вукове реформе и зна њене основне карактеристике; – зна основне језичке групе у Европи и мјесто српског језика у породици словенских језика; – зна штокавске дијалекте екавског и ијекавског изговора; – зна основна правила акценатске норме (на типичним примјерима); – именује гласовне промјене у типичним примјерима; – зна основне принципе творбе ријечи; – разумеје појмове лексичког и граматичког значења; – умије да анализира различите моделе реченица које спадају у типичне примјере; – познаје значења падежа; – номинатив – значење вршиоца радње и носиоца особине; – генитив – дионо, присвојно, квалитативно и прилошка значења; – датив – намјена, циљ, усмјереност кретања; – акузатив – предмет вршења 	<ul style="list-style-type: none"> – систематизација знања из претходних разреда; – почеци писмености код Словена; – моравска мисија – Ћирило и Методије; – стварање првог књижевног језика; – књижевни језици код Срба до Вука (српкословенски, рускословенски, славеносрпски, црквенословенски); – Сава Мркаљ; – Вукова реформа језика и правописа; – мјесто српског језика у породици словенских језика; – штокавско нарјечје као основица српског књижевног језика; – дијалекти штокавског нарјечја српског књижевног језика; – акценатски систем српског књижевног језика (на типичним примјерима); – проклитике и енклитике; – гласовне промјене (систематизација); – гласовне промјене у оквиру деκлинације, конјугације и компарације; – творба ријечи (систематизација); – начини творбе (суфиксална творба, префиксална творба, слагање, комбинована творба, претварање или преобразовање); – падежи – деκлинација (систематизација); – основно значење падежа; – глаголски систем (систематизација). 	<p>Историја</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p> <p>Математика</p>

<p>радње са приједлогом или без приједлога, прилошка значења;</p> <ul style="list-style-type: none"> – вокатив – значење дозивања, обраћања; – инструментал – друштво, средство, квалитативно и прилошка значења; – локатив – мјесно значење, предмет разговора (мишљења), прилошка значења. 		
<p>Језичка култура (26 часова)</p>		
<p>Ученик:</p> <ul style="list-style-type: none"> – има развијено критичко мишљење; – има развијену комуникативну способност; – досљедно примјењује правописну норму из сваке правописне области предвиђене школским програмом; – разумије основне комуникацijske функције језика; – препознаје и именује одређене функционалне стилове; – зна значење ријечи; – разумије фразеологизме који се појављују у литерарним текстовима; – зна да организује писмени састав у јасне смисаоне цјелине, поштујући правописну норму; – има развијене комуникативне способности, говорне и писане; – има развијену стваралачку способност; – примјењује сва усвојена знања из правописа, граматике и лексикологије; – примјењује различите стратегије читања. 	<p>Правопис:</p> <ul style="list-style-type: none"> – систематизација садржаја из правописа: – употреба великог слова; – употреба интерпункцијских и правописних знакова; – спојено и одвојено писање ријечи; – писање скраћеница; – растављање ријечи на крају реда; – писање полусложеница; – писање негације; – писање ријечце <i>ли</i>; – комуникативне функције језика; – функционални стилови: (књижевноумјетнички, научни, административни, публицистички, разговорни); – фразеологизми; – четири школска писмена задатка. 	
<p>Књижевност (60 часова)</p>		
<p>Ученик:</p> <ul style="list-style-type: none"> – препознаје и повезује књижевне термине и појмове 	<ul style="list-style-type: none"> – народне лирске пјесме 	

<p>обрађиване у претходним разредима са новим дјелима која чита;</p> <ul style="list-style-type: none"> – зна основне стилске фигуре и схвата њихову књижевноумјетничку функцију (метафора, метонимија, епитет, поређење, контраст, ономатопеја, персонификација, хипербола, алегорија, иронија, сарказам, асонанца, алитерација, градација, словенска антитеза); – разликује основне врсте лирске поезије (љубавна, родољубива, дескриптивна, социјална, мисаона); – познаје основна начела тумачења књижевног текста; – примјењује основне књижевнотеоријске појмове у анализи књижевних дјела; – примјењује сродност књижевности са осталим умјетностима; – уочава корелацију садржаја са другим школским предметима; – уочава идејне и друштвено-историјске проблеме у књижевном дјелу и критички размишља о њима; – самостално образлаже лични став о књижевном дјелу и поткрепљује га примјерима; – изводи аргументе за своје тврдње из предметног књижевног дјела и других књижевних дјела; – изражава емоције проистекле из прочитаног књижевног дјела; – умије да прави паралеле између тема из књижевног дјела и свакодневног живота; – има развијену вјештину толеранције у разговору о књижевним дјелима; – има развијену комуникативну способност; – има развијене ставове о правди, истини и поштењу – има развијено критичко 	<p>(љубавне);</p> <ul style="list-style-type: none"> – Борисав Станковић: <i>Увела ружа</i>; – Иван Цанкар: <i>Десетица</i>; – Бранислав Нушић: <i>Госпођа министарка</i> (одломци); – Прота М. Ненадовић: <i>Мемоари</i> (одломак); – Љубомир Ненадовић: <i>Писма из Италије</i> (одломак о Његошу); – Петар Петровић Његош: <i>Горски вијенац</i> (одломак); – Доситеј Обрадовић: <i>Писмо Харалампију</i> (одломци о језику); – Едмондо де Амичис: <i>Школа</i>; – Бранко Радичевић: <i>Ђачки растанак</i>; – Војислав Илић: <i>У позну јесен</i>; – Бранко Миљковић: <i>Кап мастила</i>; – Весна Парун: <i>Ти која имаш руке невиније од мојих</i>; – Антун Б. Шимић: <i>Опомена</i>; – А. С. Јесењин: <i>Писмо мајци</i>; – Мак Диздар: <i>Модра ријека</i>; – Вук Стефановић Караџић: <i>О народним пјевачима</i> (из Српског рјечника); – народне епско-лирске и епске пјесме: <i>Зидање Скадра, Хасанагиница, Смрт Омера и Мериме, Бановић Страхиња</i>); – Љубомир Симовић: <i>Хасанагиница</i> (одломци) и <i>Бановић Страхиња</i> (одломци); – народне епске пјесме: <i>Бој на Мишару, Почетак буне против дахија, Женидба Милића Барјактара</i>; – здравице, загонетке, питалице, пословице, брзалице, клетве (избор); 	
--	--	--

<p>мишљење и формиране сопствене ставове;</p> <ul style="list-style-type: none"> – чита с разумијевањем и парафразира прочитано; – описује свој доживљај књижевних дјела и научно-популарних текстова; – зна разлику између дјела лирског, епског и драмског карактера; – зна разлику између ауторске приповијетке и романа, мита и легенде, ауторске и народне пјесме; – препознаје етапе драмске радње (увод, заплет, кулминација, перипетија и расплет); – анализира узрочно-последичне односе у књижевном тексту и вреднује идеје које текст нуди; – анализира поступке ликова у књижевном дјелу служећи се аргументима из текста; – препознаје хумор у књижевном дјелу; – препоручи књижевно дјело уз образложење; – зна да упореди књижевно и филмско дјело, позоришну представу и драмски текст; – разликује лирско-епске врсте (балада, поема); – разликује у тексту битно од небитног; – разликује књижевно-научне врсте (биографију, аутобиографију, дневник и путопис) и научно-популарне текстове; – уочава разлику између препричавања и анализе дјела; – издваја основне одлике књижевних родова и врста у конкретном књижевном дјелу; – разликује основне дијелове текста и књиге (наслов, наднаслов, поднаслов, основни текст, поглавље, пасус, фуснота, садржај, предговор, поговор), препознаје цитат и служи се 	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Немуштити језик</i>, народна приповијетка; – Миодраг Поповић: <i>Вук Ст. Караџић</i> (одломци); – <i>Сизиф</i> (грчки мит); – Владимир Ћоровић: <i>Свети Сава и лијена жена</i>; – Теодосије: <i>Житије Светог Саве</i> (одломак); – Васко Попа: <i>Очију твојих да није</i>; – Матија Бећковић: <i>Прича о Светом Сави</i>; – Душан Ковачевић: <i>Ко тамо пева</i> (одломак); – Данило Киш: <i>Ливада у јесен</i>; – Михајло Пупин: <i>Од пашињака до научењака</i> (одломак); – Гроздана Олујић: <i>Гласам за љубав</i>; – Иво Андрић: <i>Мост на Жепи</i>; – Радоје Домановић: <i>Марко Краљевић по други пут међу Србима</i> (одломци); – Ђура Јакшић: <i>Вече</i>; – Војислав Илић: <i>Вече</i>; – Јован Дучић: <i>Вече</i>; – Коста Трифковић: <i>Избирачица</i> (одломак); – Бранислав Нушић, <i>Аутобиографија</i> (одломак). <p><i>I и II свјетски рат, страдање Срба, Јевреја и Рома у тим ратовима</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Иво Андрић: <i>На Дрини ћуприја</i> (одломак – Данак у крви); – Лаза Лазаревић: <i>Све ће то народ позлатити</i>; – Симо Матавуљ: <i>Пилипенда</i>; – Ђура Јакшић: <i>Отаџбина</i>; – Јован Јовановић Змај: 	
--	--	--

<p>садржајем да би пронашао одређени дио текста;</p> <ul style="list-style-type: none"> – препознаје врсте стиха (римовани и неримовани, осмерац, десетерац и дванаестерац); – препознаје слободни стих; – има изграђену потребу за читањем књижевних дјела; – чита текст користећи различите стратегије читања: „летимично читање“, читање „с оловком у руци“ и читање ради уживања; – има развијену свијест о властитој националној и културној баштини; – разумије поетске слике страдања; – разумије књижевне симболе; – разумије и зна улогу књижевности, филма и музике у његовању културе сјећања. 	<p><i>Светли гробови;</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Владислав Петковић Дис: <i>Наши дани;</i> – Милутин Бојић: <i>Плава гробница;</i> – Скендер Куленовић: <i>Стојанка мајка Кнежополка;</i> – Иван Горан Ковачић: <i>Јама</i> (десето пјевање); – Исидора Секулић: <i>О култури;</i> – Ана Франк: <i>Дневник Ане Франк</i> (одломци); – Драган Хамовић: <i>Пребиловци;</i> – Драган Колунџија: <i>Као да су живи.</i> <p>Лектира:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Антоан де Сент Егзипери: <i>Мали принц;</i> – Иво Андрић: <i>Приповијетке (Аска и вук, Бифе Титаник, Мост на Жети, Прича о везировом слону, Кула, Деца, Прозор, Књига, Панорама, Змија);</i> – Лаза Лазаревић: <i>Приповетке;</i> – Јован Дучић: <i>Песме;</i> – Добрица Ћосић: <i>Корени;</i> – Бранко Ћопић: <i>Не тугуј, бронзана стражо;</i> – Милован Витезовић: <i>Лајање на звезде.</i> <p>НАПОМЕНА: Наставник бира пет од понуђених седам наслова.</p>	
---	---	--

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА

Наставни садржаји нису циљ сами себи, већ су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да научи током једне школске године. Овако конципиран програм подразумијева да оствареност исхода води ка развијању компетенција, како општих и специфичних, тако и кључних за развој ученика.

Програм предмета *Српски језик* који је оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења, а улога наставника је да осмисли начине реализације подучавања, те их прилагоди потребама сваког одјељења имајући у виду састав одјељења и карактеристике ученика, уџбенике, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже. Наставник креира годишњи/глобални план рада из којег развија оперативне планове, гдје операционализује исходе учења, водећи рачуна о томе да се неки исходи остварују брже и лакше, али да је за многе исходе потребно више времена у зависности од ученичких индивидуалних могућности и других наставних потреба. Важно је напоменути да је уџбеник наставно средство и да он не одређује наставне садржаје.

Програм предмета *Српски језик* чине три предметна подручја: књижевност, језик и језичка култура, и препоручена је оквирна дистрибуција часова по подручјима за сваки разред, али свако подручје не може се изучавати изоловано, без узајамног дјеловања предметних подручја.

ЈЕЗИК

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писану комуникацију стандардним српским језиком. Важно је знати да захтјеви не могу бити усмјерени само на усвајање језичких правила и норми већ на разумијевање њихове функције, те правилну примјену у свакодневном животу. Тако, на примјер, у шестом разреду, када је ријеч о изучавању падежа, важно је посветити пажњу вези именица и приједлога, те приједлошко-падежним конструкцијама и уочавању разлике између облика именице са приједлогом и без приједлога, а самим тим и разлици између непромјењивих ријечи прилога и приједлога. Наставник мора insistирати на понављању и увјежбавању наставних садржаја тако што ће се подизати степен усвојености и способности примјене на неким новим примјерима, трудећи се да се обезбиједи континуитет рада и систематичности у повезивању новог градива са постојећим знањима. Кад је ријеч о настави фонетике, морфологије и синтаксе, важно је напоменути да се ради само на типичним примјерима са фокусом на исходе учења. Оваквим указивањем на ниво програмских захтјева наставницима се помаже у њиховим настојањима да ученике не оптерете обимом и дубином обраде језичке грађе. Тако у осмом разреду ученици разликују независан и зависан однос у реченицама, упознају њихове врсте на нивоу препознавања, и то само на типичним примјерима.

КЊИЖЕВНОСТ

Настава књижевности подразумијева корелацију текстова, као и обавезно поштовање принципа поступности и систематичности, пазећи на наставне садржаје из претходних разреда. Настава књижевности разврстана је по родовима – *лирика, епика и драма* и избор дјела је у највећој мјери прилагођен узрасту. Циљ наставе књижевности је формирање, развијање и потом његовање читалачких навика код ученика, али и на естетици рецепције аутентични литерарно-естетски доживљај прочитаног. Понуђени текстови представљају шири избор наслова, а наставник има слободу да изабере наслов и књижевника тако да са ученицима којима предаје достигне предвиђене исходе учења. С обзиром на предвиђени број часова за наставу књижевности, потребно је планирати читање и интерпретацију онолико текстова колико је потребно да се достигну програмом предвиђени исходи, а да се притом не инсистира на читању свих предложених наслова, јер је то на број предвиђених часова тешко постићи.

		ЧИТАЛАЦ	
		↓	↓
АУТОР →	ДЈЕЛО →	НАСТАВНИК	УЧЕНИК

Књижевна дјела која су доживјела позоришно извођење или екранизацију могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевне верзије и позоришне/филмске адаптације.

Кад је ријеч о достизању исхода који се односе на познавање лирских пјесама, на примјер, у деветом разреду се ученицима нуде три пјесме истог наслова, различитих књижевника, како би се компарирале значајне појединости, елементарне слике, експресивна мјеста и стилско-језички поступци, као и евентуално ликовно дизајнирање пјесме. Књижевном дјелу приступа се као сложеном и непоновљивом организму у коме је све условљено узрочно-последичним везама, подстакнуто животним искуством и уобличено стваралачком маштом. У свим разредима, а посебно у старијим, анализа књижевног дјела биће проткана рјешавањем проблемских питања која су подстакнута текстом и умјетничким доживљавањем. На тај начин стимулисаће се ученичка радозналост, свјесна активност и истраживачка дјелатност, свестраније ће се упознати дјело и пружити могућност за афирмацију ученика.

Одлука наставника о томе коју ће активност изабрати како би реализовао циљеве наставе књижевности и достигао исходе учења, зависи, прије свега, од врсте књижевног дјела, његове теме и мотива и од наставникове процјене интересовања ученика.

Многи текстови, а поготово одломци из дјела, у наставном поступку захтијевају мјесну локализацију, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, давање неопходних података о писцу и настанку дјела, као и обавјештења о битним садржајима који претходе одломку – све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживјети и правилно схватити. Зато прототипску и психолошку реалност, из које потичу тематска грађа, ликови и дубљи подстицаји за стварање, треба дати у пригодном виду и у оном обиму који је неопходан за потпуније доживљавање и поузданије тумачење.

Ученик ће након часова књижевности моћи да се идентификује са главним ликом који је другачији од њега и критички се дистанцира упознавајући перспективе различитих књижевних ликова, али и да образлаже доживљај књижевног дјела на основу властитог читалачког искуства.

При обради епских дјела посебна се пажња посвећује тематској грађи и мотивима, њиховом умјетничком обликовању и распореду у оквиру сижеа. Догађаји, ситуације, сцене, конфликти, осјећања и поступци ликова прате се и тумаче са спољашњег и унутрашњег становишта. Књижевни ликови свестрано се посматрају: као носиоци радње, покретачи акција, учесници и свједоци у догађајима, али, прије свега, као умјетнички конкретизоване „личности“ које се испољавају у посебним ситуацијама и околностима. Упознавање и анализа ликова је најинтегралније и најдубље понирање у суштину епских и драмских дјела, јер обухвата физичке и духовне особине ликова, њихове жеље, осјећања, ставове, погледе на свијет, поступке, односе према другим ликовима и испољавање помоћу ријечи и дјела. Смјернице за рад наставника приликом реализације подтеме ***I и II свјетски рат, страдање Срба, Јевреја и Рома у тим ратовима*** акцентирајући начин на који ће се бавити програмским садржајима као пресудним за успјешност. Сигурно је да се овако наставници охрабрују да ову тему истражују и да се усавшавају.

- Предложене програмске садржаје радити у периоду обиљежавања „Дана сјећања“.
- Упознати ученике са историјским чињеницама, те идеолошким и политичким негирањем злочина над српским народом у 20. вијеку.
- Код ученика развијати осјећај за вријеме у којем су страдали недужни само зато што су били припадници једног народа.
- Ученици ће на основу стеченог знања конструктивније, размишљати о личној и породичној будућности, али и будућности свог народа.
- Вјештим креирањем атмосфере развијати свијест ученика тако да његују културу сјећања и памћења.
- Поштујући принцип интердисциплинарности, повезивати филмску и ликовну, те

музичку умјетност као важан сегмент у изучавању теме која третира ову проблематику. Такође је важно повезати књижевни текст и филмску умјетност, те тако код ученика развијати критички став.

- Текстови који су погодни за драмско обликовање могу пружити могућност да ученици примјеном адекватних метода и поступака кроз неке проблемске ситуације покажу музички и глумачки таленат.
- Код ученика се не смије провоцирати мржња, нити будити жеља за осветом, него је потребно инсистирати да се, читајући наведена књижевна дјела, гради српски национални идентитет и поштују жртве

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Развијање културе усменог и писаног изражавања један је од најважнијих задатака наставе српског језика. Овај наставни процес, иако је програмски конституисан као посебно подручје, с посебним садржајима и облицима рада, мора се преносити како на обраду књижевног текста, који је најбољи образац изражавања, тако и на граматику с правописом, која нормира правила и дефинише језичке законе. Исто тако, у повратном смјеру, обрада књижевног текста и рад на граматици и правопису књижевног језика мора укључивати и садржаје за његовање културе усменог и писаног изражавања, јер су својим већим дијелом том циљу и подређени.

У настави је потребно непрестано имати у виду заједнички основни циљ: развијање језичког мишљења и језичке свијести уочавањем језичких законитости, па тек на основу такве свијести прелазити на нормирање и дефинисање.

Важно је напоменути да се за сваки **школски писмени задатак планирају три часа** (израда, колективни и индивидуални исправак), док се за домаћи писмени задатак акценат ставља на анализу урађеног код куће, те корекцију правописних и стилских грешака, те их стога није потребно планирати као такве.

Семантичке вјежбе се повезују с морфолошким и синтаксичким вјежбама и оне треба да развију ученикову свијест о одређеној моћи значења рјечи, на основу чега се једино и може развијати способност и вјештина изражавања.

Синтаксичке вјежбе су, као и морфолошке и семантичке, битнији садржаји наставе изражавања у свим разредима. Тежина захтјева одређује се према узрасту ученика. Те се вјежбе могу изводити и прије него што ученик почне да стиче синтаксичке појмове, с тим што се на том нивоу у наставном разговору не употребљавају стручни називи. До упознавања првих синтаксичких појмова, вјежбе у обликовању реченице треба да формирају свијест ученика о мјесту и положају појединих реченичних дијелова у склопу просте реченице. Врсте језичких вјежби наставник бира према интересовањима ученика, као и све врсте тих вјежбања, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или у току разговора. Знатан дио говорних вјежбања има за циљ изграђивање културе усменог изражавања. У низу задатка (правилност, лакоћа, јасност, једноставност, природност, прецизност, дикција) те вјежбе треба у највећој мјери да приближе учеников говор књижевном изговору. У свим облицима његовања културе усменог и писаног изражавања образац или узор треба да добије одговарајуће мјесто и његов значај се не смије никако потцијенити. Смишљено одабран узор, примјерен узрасту и врсти, треба да буде циљ до којег се стиже уз одговарајуће напоре. И облици усменог, као и облици писменог изражавања, у свим врстама и типовима треба да се прикажу ученицима у пажљиво одабраним узорцима изражавања. Уколико се једна врста усменог или писменог изражавања континуирано понавља из разреда у разред, онда треба у сваком поновљеном случају, у истом или сљедећем разреду, анализом узорка конкретно показати и обим повећаних захтјева (у садржајном, композиционо-формалном и језичко-стилском погледу). У анализи узорка треба обратити пажњу на све елементе конкретне језичке структуре: садржај и композиција састава, распоред детаља и изражајност употријебљене лексике и стилских поступака.

Правопис се савлађује путем систематских вјежбања која се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вјежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним рјечником јер је писменост један од

најснажнијих инструмената којим се може постићи било који друштвено вриједан циљ.

Приликом проналажења и провјере ефикаснијих поступака у настави писаног изражавања потребно је посветити пажњу ученику као ствараоцу текста, јер већина ученика зна да понови упутства како писати одређени текст, али њихова примјена је проблематична. За наставу предмета *Српски језик* подразумева се да наставник добро познаје струку и сазнајне поступке у оквиру ње, да добро познаје наставни програм, разумије кључне термине и појмове, њихов однос и хијерархију, специфичности, актуелна питања у струци, али такође и честа погрешна разумијевања и типичне грешке ученика. Такође је важно да наставник примјењује савремене дидактичке поступке како би се све што је предвиђено програмом реализовало, а ученицима учинило доступним и смисленим.